

Mirko Mahnič

## Prispevek k podobi Narodnega gledališča v Ljubljani od 1920 do 1924

Izhodišče za pričujoče podatke o delovanju ljubljanskega Narodnega gledališča v omenjenem času je knjiga »Sejni zapisnik« (v Slovenskem gledališkem muzeju, glej Dokumenti SGM št. 16, str. 167 pod 8a) z 68 zapisniki.

Iz l. 1920: 1) 13. 8., 2) 22. 8. in 3) 18. 10

iz l. 1921: 4) 13. 2., 5) 5. 3., 6) 2. 5., 7) 12. 5. in 8) 28. 5.;

iz l. 1922: 9) 14. 3., 10) 20. 3., 11) 23. 3., 12) 28. 3., 13) 4. 4., 14) 11. 4., 15) 18. 4., 16) 25. 4., 17) 2. 5., 18) 6. 5., 19) 19. 5., 20) 23. 5., 21) 31. 5., 22) 7. 6., 23) 9. 6., 24) 20. 6., 25) 27. 6., 26) 3. 7., 27) 7. in 9. 8., 27a) 11. 8., 28) 3. 9., 29) 6. 9., 30) 25. 9., 31) 17. 10., 32) 28. 10., 33) 22. 11., 34) 19. 12., 35) 22. 12., 36) 29. in 30. 12.;

iz l. 1923: 37) 10. 1., 38) 13. 1., 39) 6. in 7. 2., 40) 20. in 21. 2., 41) 26. 2., 42) 21. 3., 43) 5. 4., 44) 6., 7., 8. in 9. 4., 45) 13. 4., 46) 19. 4., 47) 4. 5., 48) 9. 5., 49) 15. 5., 50) 23. 5., 51) 25. 5., 52) 26. 5., 53) 5. 6., 54) 11. 6., 55) 19. 6., 56) 21. 6., 57) 4. 9., 58) 9. 10., 59) 12. 10., 60) 15. 10., 61) 23. in 24. 10., 62) 8. 11., 63) 13. 11., 64) 20. 11., 65) 6. 12.;

iz l. 1924: 66) 10. 1., 67) 31. 1.

(Ob navajanju podatkov bomo uporabljali le zaporedno številko seje.)

### I.

»Oficialni naslov Narodnega gledališča je: Narodno gledališče kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani«. (27)

Gledališče je vodila »uprava Narodnega gledališča«. Njeni člani so bili: upravnik gledališča (tudi »glavni upravnik« ali »intendant«) Friderik Juvančič (9. seji 14. 3. 1922 že predseduje novi upravnik Matej Hubad), »artistična ravnateljica« Drame in Opere Pavel Golia in Friderik Rukavina, dramaturg Oton Župančič, administrativni ravnatelj Ivan Rus in upravni tajnik Milan Pugelj; kasneje so bili na sejah — a ne redno — knjigovodje oz. blagajniki Bitenc, Hočevnar, Rakovec, Galovič in Mahkota. Župančič se seji ni preveč redno udeleževal (od 19. do 33. seje ga nikoli ni bilo), zadnjih enajst sej pa se z njim vred ni udeležil tudi Pavel Golia.

Upravnik »mora odgovarjati vladi za vse, kar se godi v obeh gledališčih; zato je nujno potreba, da je o vsem pravočasno obveščen. Če ni navzoč v pisarni, naj se poročajo vse tekoče zadeve tajniku, ki ga bo o vsem informiral«. (6) Upravni tajnik (ves ta čas M. Pugelj) »je podrejen neposredno upravniku«. Njegovi (Pugljevi) skupni mesečni prejemki znašajo 4000 kron. (6)

Že kmalu pa je bilo sklenjeno, da se vstavi v proračun za l. 1921/22 enega sekretarja za Dramo in enega za Opero ter še po enega bibliotekarja za vsako hišo. (4)

Uprava in upravnik sta se pri svojem delovanju rada ozirala v Zagreb in posebno še v Beograd. (»Pisarna naj prosi g. Grola v Beogradu za naredbe o tamošnjem narodnem pozorištu«. (6)

Uprava in upravnik sta bila vedno sredi dogodkov. Zapisniki kažejo, da sta ravnatelja prinašala na upravne seje kar precej izrazito »hišnih« problemov, s čimer sta močno obremenjevala poslovanje centra upravnega mehanizma gledališča.

Uprava z upravnikom, ki je užival zelo veliko avtoriteto, je reševala personalne zadeve vodilnih uslužbencev (plača, dopusti — Župančiču povišajo plačo (13) in mu dovolijo trimesečni bolniški dopust (24), Župančič naj nadomešča Golio, ki je na dopustu — 40. seja). Uradniki gledališča so morali delati šest ur in pol, če je bilo službovanje nepretrgano, če pa se je delalo dopoldne in popoldne, pa 7 ur dnevno.

Najpomembnejše naloge uprave oz. upravnika so bile: skrb za osebje (zaposlitev, plače, stanovanje), umetniški program, vzdrževanje poslopij in naprav, proračuni (letni in za posamezne premiere), stiki z drugimi gledališči, društvi, ustanovami, skrb za red in disciplino itd.

Za opravljanje vseh teh nalog je bila predlagana (Golia) »politika trde roke« (53), medtem ko je Matej Hubad ob nastopu svojega upravnikovanja izjavil, da hoče voditi gledališče umetniško. Poudaril je »harmonijo delovanja v upravi, pravilnost, točnost, popolno odkritost, pravičnost in mirnost«. (9)

Tu velja omeniti, da se je spričo finančnih težav že kmalu pojavilo vprašanje ene ali dveh hiš. »Knjigovodstvo naj sestavi proračune in sicer: 1. za slučaj, da ostane gledališči kakor dozdej, 2. za slučaj, da gresta opera in drama v eno hišo.« — »Dramsko poslopje naj se na vsak način drži.« (20)

## II.

Umetnik je bil *angažiran* na temelju ponudbe in iskanja. Tako je npr. Hubad sam v drugi polovici avgusta 1922 iskal na Dunaju in v Pragi pevce in pevke, kapelnike, zborovodjo in baletnega mojstra — odkril je Pogliosija (29), že prej pa si je želel »še enega dobrega kapelnika«. (15)

Tudi glede angažmajev se uprava ni upala odločati čisto na lastno pest. »Predno se odločimo za nove pogodbe, je treba uvaževati zlasti sklepanje angažmajev v beogradskem gledališču. Upravnik se bo peljal zaradi denarnih zadev v Beograd in se obenem o tem informiral.« (9)

Angažmaji so se sklepali za vsako leto posebej. Tako so v februarju sklenili, da odpovedo Borštnikovi, Erjavčevi, Gaberščiku, Gradišarjevi, Pregarcu, Koviču, Lehmanovi, Maškovi, Peričevi, Potokarju, Rakuši, Miciću, Rovanovi, Šublju »in vsem Rusom izven Putjate«. Tistim, ki jim ni bilo odpovedano, je bilo sporočeno, da bodo z novo sezono angažirani po novem gledališkem zakonu in je besedilo sedanjih pogodb veljavno samo do konca bodoče sezone. Pri deloma uporabnih članih se v odpovedi pripomni, da se jih »bode po točki 5 projekta gled. zakona angažiralo za bodočo sezono kot začasne člane«. (4) (Leto kasneje so v Drami odpovedali Pečku, Šestu, Rogozu in soprog, Ločniku, Danešu, v Operi Zormanu, Zatheju, Trbuhoviću, Poljakovi, uprava sama pa je odpovedala Wintrovi, Medvenu, Skružnyju, Pohanu itd. — 9. seja.) Po udarjalo se je, da se je treba zelo truditi, da ostanejo najboljše moči. »Ravnateljstvu naj pazita na to, da obdržita najboljše moči« (12) in »Drama in opera naj pazita na to, da obdržita glavne in najboljše člane.« (20) Odpuščati je bilo treba precèj, posebno če so bili krediti »neugodni«. (12)

»Predgovore z igralci in pevci in pevkami glede angažmaja vodita oba ravnatelja. Skrbita naj za to, da obdržita najboljše moči. Ti predgovori so neobvezni.« (14) Konec sezone 1921/22 so na seji celo naštel člane, »katere bi bilo predvsem treba obdržati.

V drami: Putjata, Rogoz, Šaričeva, Šest, Daneš. V operi: Zikova, Lovšetova, Thierryjeva, Šterkova, Thalerjeva, Romanovski, Kovač, Drvota«. (23)

Pogodbe so se sklepale do 1. julija. »Angažma pričinja in poteka s tem mesecem.« (6) Tehniško osebje je podpisalo pogodbe, ki jih je sestavila uprava. Orkester je predložil svojo kolektivno pogodbo, ki je bila obojestransko sprejeta in podpisana. Udruženje igralcev in pevcev (tj. vseh na odru nastopajočih) je predložilo načrt svoje pogodbe — njegovi člani so podpisovali interimske pogodbe. (24) In spet: »Pogodbe so veljavne in se bodo revidirale soglasno z Zagrebom in Beogradom. Navedba stroke (npr. naivka, mlajši ljubimec) se ne vstavi v pogodbo, ker isto ne odgovarja več današnjim razmeram.« (2)

Mesečni *prejemki* osebja so pogosto vznemirjali upravo, ki je tudi glede tega povpraševala v Zagrebu in Beogradu. (10) *Koristi* (zboristi), ki so bili razdeljeni v štiri kategorije — tudi soliste so nameravali razdeliti tako! — so dobivali od 2000 do 4000 kron. *Pevci in pevke* pa: Drvota 6700, Sowilski 7880, Kovač prav toliko (prej 5000), Romanovski 8180 in še 1500 za stanovanje, Levar 7120, Zathay (»kot samec«) 7800 (kasneje celo 10 000), Zikova, Thierryjeva, Lovšetova in Thalerjeva po 7500 kron. (22) Pol leta prej — 1. januarja 1922, glej blagajniške likvidacijske liste v SGM — sta bila najbolje plačana *dramska igralca* Rogoz in Šest — 6000, za njima Danilo — 5400, njegova soproga Avgusta 4600, Peček in E. Kralj 4200, Juvanova, Medvedova in Cesar 4000, Gregorin 3800, Ločnik 3600, Lipah 3000, M. Danilova 2200, N. Gabrijelčičeva pa samo 732 kron. — Domače *baletke* so dobivale (plačilni seznam za januar 1922) od 1400 do 1700 kron, Tilka Jezerškova samo 950, tujke pa več — Marija Chladek 2800, Marija Svoboda 3300, Alice Nikitina 3300, šefinja baleta Helena Poljakova pa 4350 kron. (1. novembra 1923 — torej skoraj dve leti kasneje — so dobivale »baletne plesalke« po 800, Vavpotičeva 1300, Svobodova pa 1500 dinarjev.) — V delavnicah so — prav tako januarja 1922 — plačevali takole: mizarji od 2300 do 2800, kašer 3600, pomožni slikar od 2900 do 3300, šef-slikar (Skrušny) 5750, šefinja-garderoberka in hkrati šivilja 3300, delavka 1800 kron. — Odrski delavci in pomožno osebje v gledaliških hišah: odrski delavci okrog 2200, delavke 1600, rekviziter 2600, frizerke od 1000 do 2350, sufleza 1800, šef razsvetljave 3300 (v Operi), 2350 (v Drami), pomožni električar od 2200 do 3000, gledališki mojster 3150 (v Operi), 2850 (v Drami), vratar 2000, nočni čuvaj 1750 kron. — Administracija: upravnikova plača ni zapisana, le njegova »reprezentacijska doklada« 4000 mesečno, ravnatelj Opere 9400, ravnatelj Drame 8350, dramaturg 8650, blagajničarke od 2200 do 2600, glavni blagajnik 4950, arhivar 3300, sluga uprave 2500 kron.

Treba je pripomniti, da pomenijo zgornje vsote celotni mesečni zaslužek — tj. a) plačo in b) draginjsko doklado, pri nekaterih še umetniško doklado in pavšal (za instrumente). Navadno pa je bila — vsaj pri nizkih in srednjih zaslužkih — draginjska doklada večja od plače. (Plesalka Tilka Jezerškova je imela samo 50 kron plače in 900 kron doklade, frizerka Leopoldina Matejek 100 + 900, šef razsvetljave Premk 1000 + 1350, dramaturg Župančič 6400 + 2250.) Plačo so torej povečavali z draginjsko doklado, pa je bilo za marsikaterega še zmeraj zelo klavirno. Osebje je kar naprej vlagalo prošnje za povišanje plač. »Mnogo članov in članic prosi za predujme, posojilo in povišanje plač.« (16) »Vsem naj se odgovori, da bo uprava njihove prošnje po možnosti upoštevala v novem proračunskem letu.« (6)

Res, uprava se je, kakor je videti iz zapisnikov, kar naprej ukvarjala s prošnjami za posojila, podpore, predujme in zatem za črtanje teh predujmov itd., dokler se končno ni odločila za razglas, »da se taki predujmi ne morejo dovoljevati, ker ni za to

SEJA UPRAVE NARODNEGA GLEDALIŠČA dne 2. maja 1921.  
=====

Prisostvevali so gg. : upravnik Juvančič, dramaturg Župančič, ravnatelj Golia, ravnatelj Rukavina, ravnatelj Rus in upravni tajnik Pugelj:

- 1.) Tajnik prečita zapisnik zadnje seje z dne 5. marca t. l. Prisotni zapisnik odobre.
- 2.) G. upravnik poroča k tožbi Kuratova, da bi se hotel tožitelj poravnati.
- 3.) Gospa Marševa je bila vse doklade pravilno prejela. Sklep zadnje seje, naj se ji izplača vse, kar ji po pogodbi gre, je bil na ta način odveč.
- 4.) Brezplačne vstopnice dajeta članom gledališča oba gg. artistična ravnatelja. Te vstopnice so odslej likvidne pri večerni blagajni šele 15 minut pred predstavo.
- 5.) Za dobrodelne predstave velja princip, da uprava nikoli ne plača režijskih stroškov.
- 6.) Dramski kurjač ni na mestu. Enkrat kuri preveč, drugič premalo. Vodstvo ga naj odpusti in namesti drugega.
- 7.) V novi kontrakt je uvrstiti točko, da se člani, ki so bolni, ne smejo kazati na ulicah in drugod. V izjemnih slučajih, kadar zahteva zdravljenje gibanje v prostem zraku, je treba zato posebnega zdravniškega sponzora. - Pisarna naj prosí g. Grolla v Beogradu za naredbó o tamošnjem narodnem pozorišču.
- 8.) Tončka Šuštarjeva, zborova pevka in solistka, prosí, naj se ji odpusti kazen K 250.-, ker je izostala od predstave. Na predlog ravnatelja Rukavine se ji kazen oprosti. Zglasiti se mora osebno pri g. upravniku, ki jo bo ukoril.
- 9.) Blagajnik Rakovec naj sestavi seznam vseh članov in članic Narodnega gledališča. Zgodí naj se to v knjigi. Na vsakem listu bođi ime člana ali članice, osebni

potrebnih denarnih sredstev«. (19) Zato pa se je toliko bolj trudila za draginjske doklade: »Draginjske doklade skuša uprava članstvu preskrbeti.« (13) »O korakih za dosego doklad poroča g. upravnik. Zagrebško gledališče je prejelo že davno od Ministerstva prosvete odlok z dne 1. 1. 1920, po katerem gredo nameščencem zagrebškega gledališča iste doklade kakor ostalim državnim uslužbencem.« (14) »Glede doklad je bil upravnik pri Žerjavu, ki prizna njihovo popolno opravičenost. Pisal bo o tej zadevi ministru Pribičeviću in Marinkoviću.« (15)

Osebe je poskušalo — to je prišlo že kar v navado — tako ali drugače izsiliti od uprave še kakšen dinar: igralci npr. so terjali prispevke za nabavo kostumov, posebne honorarje za »nadmerno število nastopov« in vskoke, kapelniki in korepetitorji pa plačilo za večerne predstave. (Za kapelnike je bilo sklenjeno: »Če so trikrat na dan zaposleni, tj. dopoldne, popoldne in zvečer in sicer dopoldne tri ure in popoldne tri ure, dobe od večerne predstave 24 kron.« — 14. seja. Kasneje Rukavina predlaga upravi, naj dobe kapelniki »posebne honorarje za odrsko službo«. — 42. seja.)

Razen plač je vznemirjalo upravo tudi stanovanjsko vprašanje; bilo je tik po vojni, povrh pa je bilo angažiranih mnogo tujcev — Čehov, Poljakov, Rusov. Uprava je storila vse, kar je mogla, nameščencu Simončiču je celo naročila, naj išče sobe in stanovanja. »Za vsako dobljeno sobo mu plača uprava 100 dinarjev nagrade, za stanovanje primerno več.« (17) Dajala je celo stanovanjsko doklado: »Stanarine plača vsak član mesečno do 800 kron. Ostalo plača v primernih slučajih uprava.« (27) Ko je neki stanodajalec povišal članoma stanarino, je bila uprava »pripravljena k povišku sorazmerno prispevati, če (člana) podpišeta pogodbo za bodočo sezono«. (42) Celo po časopisih je uprava prosila občinstvo za stanovanja igralcem. »Brez stanovanj so: Betetto, Matačić, Šest, Wirsing, Ruč, Muck, Planert, Voska, Kantor, Krisztalowicz, Wiśniewski.« (27)

Seveda je bilo nemalo še drugih upravnih vprašanj:

*vzdrževanje, urejevanje in izboljševanje obeh hiš z vsemi najrazličnejšimi napravami* (»Gradbena direkcija se naprosi, da naknadno stavi v proračun potrebni kredit za stavbo odnosno povečanje sedanje slikarne. Dalje se prosi pri ministerstvu za izvanredni kredit za leto 21/22 za nabavo aparatov, preureditev kurilne naprave v operi, popravila na strehi. Utemeljuje se z dejstvom, da je bila večina aparatov in sploh rekvizit in garderobe med vojno pokradeno.« — 4. seja; »Visokošolski dijaki zahtevajo odstranitev nemških napisov v obeh gledališčih do 8. t. m. Nekaj takih napisov je tudi v šipah po vratih. Ti naj se prelepijo, drugi odstranijo. Obenem naj se o napovedi (demonstracije!) obvesti policija.« — 5. seja; med izvajanjem Puccinijevega Triptichona je v prostoru za orkester nastal kratek stik. »Komisija je konstatirala, da je napeljava elektrike skrajno pomanjkljiva, žice rjaste in zelo krhke, gumi-jeve cevi, kjer tiče, preperete. Nevarnost ognja je vsak čas mogoča. Do naslednjega se igra dalje pod pomnoženim nadzorstvom elektrikov in gasilcev. Priprave se morajo začeti takoj. Poslati je vlogo na pristojno ministerstvo za izredni kredit 150 000 dinarjev.« — 39. seja; »Buffeti v drami in operi in garderobe tudi se oddajajo v najem posameznim reflektantom, npr. odrskemu mojstru.« — 1. seja);

*letni proračuni in proračuni za posamezne premiere* (za upravnikovo pot v Beograd morata ravnatelja sestaviti približne stroške posameznih premier za celo sezono — 17. seja);

*odnosi z mariborskim gledališčem* (zgolj [!] izposojanje partitur in klavirskih izvlečkov! — seveda proti kavciji, le Parmove Amaconke »izjemoma brezplačno« — 13. in 16. seja);

*odpiranje službenih mest* (gledališkemu mojstru Lebnu se dovoli še ena »pometalka« — 27. seja; »Dramski kurjač ni na mestu. Enkrat kuri preveč, drugič premalo. Vodstvo naj ga odpusti in namesti drugega.« — 6. seja; »Garderoberja nastavijo le ako predloži zdravniško spričevalo, da je popolnoma zdrav.« — 1. seja; »Štativ naj se najame le toliko, kolikor jih najbolj nujno treba. Posluževati se je baletk.« — 16. seja);

*skrb za hišni red, za nadzorovanje najrazličnejših služb, za oblikovanje delovnih urnikov* (»Skušnje za prihodnjo sezono naj se takoj prično. Tudi najboljše moči naj se mnogo zaposle.« — 20. seja; »Nadzorovalni organi naj si ogledajo večkrat nepričakovano razne gledališke delavnice.« — 10. seja; »Delavcem se uredi urnik. Od 8. do 12. ure in od 1/2 7 zvečer dalje so obvezni delati. Vsako popoldne imata dva službo. Za ostalo delo dobe po 5 din od ure. — 53. seja; »Dramske popoldanske predstave odpadejo.« — 9. seja; »Plačevati godbo na odru ni upravičeno. V tem smislu je treba spremeniti pogodbo. Le kadar nastopijo godci na odru kostumirani, naj dobe poseben honorar.« — 8. seja);

*urejevanje sporov ter policijskih in sodnih zadev* (abderitski spor dveh čelistov: prepirata se, kateri od njiju je prvi solo-čelist. Uprava sklene, naj oba preizkusi primerna komisija, katere razsodbi se morata potem pokoriti. Predlaga se tudi, naj pri eni operi sedi na desni pri prvem pultu X, na levi pa Y. Pri drugi predstavi pa obratno. — 28. seja; »Policijsko ravnateljstvo pozivlje upravo na predlog komisarja Mlekuša, da sledeče nepravilnosti uredi in popravi: V pečeh v operi ne sme biti pol ure pred predstavo ne ognja ne žerjavice. Poka za pečjo naj se zamaže. Delavec za železno kurtino mora biti vedno na svojem mestu. Kulise naj se impregnirajo. V pododrskih prostorih so se našli čiki. Na odru se vidijo osebe, ki nimajo tam nobenega posla. Hodnik je založen s harmonijem. Rob stopnic na galeriji naj se pobarva.« — 41. seja; zadeva Borštnikove: »Gledališki referent dr. Vidic je naznanil upravi gledališča, da so se sestali fin. prokurator dr. Herbert Souvan, veliki župan dr. Lukan in odvetnik dr. Brejc (zastopnik Borštnikove) ter sklenili poravnavo v zadevi tožbe Borštnikove proti upravi Nar. gledališča. Z ozirom na bedo se gospe Borštnikovi prizna izplačilo zneska 34 952 kron. Dr. Vidic je vprašal dr. Souvana, če lahko uprava navedeno vsoto v obrokih izplača. Souvan je pritrdil. Borštnikovi plača uprava 26. 5. 1923 prvi rok v znesku 2500 din.« — 52. seja);

*stiki z različnimi društvi, podjetji in posamezniki* (vojaštvom, železničarji, uradniki, Kolom jugoslovanskih sester, invalidi, amaterskimi odri glede obiska, popustov pri vstopnicah, dovoljenja za prireditve v obeh gledaliških hišah, izposoje oblek in knjig itd.; posebej velja omeniti zanimiv stik s književniki: »Društvo slovenskih književnikov želi prirejati recitacijske večere, želi za svoje člane prost vstop h generalnim vajam, znižane cene k rednim predstavam in vprizarjanje slovenskih dramskih del. Odgovor uprave: Recitacijski večeri v gledališču nemogoči, ker bodo režijski stroški previsoki. Dvorana v filharmoniji je za take prireditve primerna, o čemer so se medtem že odločili. Vstop h generalnim vajam nemogoč. K rednim predstavam, ki ne bodo razprodane, napiše lahko tajnik od časa do časa par nakaznic za vstopnice, od katerih se plača le davek. Vodstvo drame se je in se bo oziralo na izvirna domača dramska dela.« — 40. seja; »Za dobrodelne predstave velja princip, da uprava nikoli ne plača režijskih stroškov.« — 6. seja);

*izbira gledališkega in hišnega zdravnika* — igralci so se namreč zatekali k njemu po spričevalo (»Gledališkega zdravnika dr. Derča bi bilo treba povabiti na razgovor glede poslovanja.« — 9. seja; »Za gledališkega zdravnika bi bilo najti kakega zaupnega,

strogega, resnega in nevtralnega gospoda. Zadevo naj uprava trezno premisli.« — 10. seja; vprašanje, kdo naj plača zdravljenje pevca Drvota v bolnici — uprava ali Udruženje — 40. seja); »Najame se gledališki zdravnik: dr. Stojc ali dr. Dereani.« — 40. seja);

*in ne nazadnje red in disciplina* (treba je reči, da v tistih letih še ni bilo toliko resnejših prekrškov, kaj šele škandalov in afer, ki so kasneje kar naprej vznemirjali hiši in javnost; tako sta npr. člana zbora Filipov in Maslenikova javila, da sta bolna, a sta medtem nastopala v Kranju na nekakšnem koncertu — denarna globa 200 kron in pismo, da bosta »v ponovnem slučaju odpuščena«. — 10. in 14. seja; pri predstavi Žlahtnega meščana se je sedem baletk »nedopustno vedlo«. Kazen naj bo stroga. Toda zaradi baleta Bajaja, ki je ravno na repertoarju, »naj velja v zadevi utilitetni princip« — 13. seja; baletki Jančar in Volbenk se ne udeležujeta vseh predstav. »Pisarna naj jima piše, da bosta v bodoče pri najmanjšem podobnem prestopku odpuščeni.« — 18. seja; vodila se je posebna »knjiga o zamudah in kaznih«, ki jo je bilo treba vsak teden predložiti upravniku — 14. seja; »Kazni za zamude določata ravnatelja in jih izročata blagajničarki, da jih odtegne.« — 35. seja; sem sodi tudi pogosto odklanjanje vlog, posebno pevskih (Levar), pa tudi različne nerednosti in nerodnosti, ki jih je v gledališču zmeraj dovolj: »Odrski delavec Banovec je pustil na tleh odra desko, iz katere sta molela dva žeblja. Na ta dva žeblja je stopil igralec Cesar. Banovec se odpusti. Stroški za zdravljenje Cesarja se mu odtegnejo.« — 50. seja);

*tisk, reklame, gledališki list in dramska šola* (Pozdravlja se administratorjeva zamisel o lastnem tiskarskem obratu. Doma tiskani lepaki bi bili 60 000 din na leto cenejši. Tiskale bi se lahko doma tudi druge tiskovine, gledališki list, drame itd. — 43. seja; »Gledališki list sme izdajati Udruženje igralcev, dokler ne sklene gledališka uprava drugače.« — 30. seja; »Gledališki list sprejme uprava v prihodnji sezoni spet v svojo režijo.« »Udruženju naj se javi, da prevzame gledališki list spet uprava.« — 43. seja; »Gledališki list se Udruženje brani vrniti upravi. Hoče vsaj, da ostanejo članstvu od njega nekateri dohodki. O tem se bo administrator pogajal.« — 46. seja; »Uredniku gledališkega lista se dovoli 250 din mesečnega honorarja. Sotrudnikom pa 20 din od tiskane strani. Na znanje se vzamejo stroški za izdajo gled. lista in odobre tozadevni koraki administratorja.« — 58. seja; ko je bilo predlagano, naj na račun revije Komedija Gledališki list neha izhajati, je uprava sklenila: »1. Uprava svojega gledališkega lista ne more opustiti, ker je vezana z inserati in ker je naslovna stran že natisnjena za celo leto. 2. Pripravljena je po svojih organih prodajati tudi Komedijo. 3. Preskrbi gledališkega poročevalca in drug materijal za list (Komedijo)« — 62. seja; o »dramatični šoli«, ki je tudi bila v rokah Udruženja, je le enkrat stekla beseda: dovolila se ji je »mesečna podpora 500 din do finančne možnosti plačevanja. Obenem se opozori odbor, da gojenci zelo neredno sttirajo.« — 66. seja).

### III.

Delo v hišah je potekalo na temelju določb, ki so sestavljale hišni red ter pravilnik Narodnega gledališča.

Navedimo nekaj v zapisnikih omenjenih elementov tega »hišnega reda«:

Dramski igralci imajo mesečno 15, operni solisti 10, zbor pa 20 obveznih nastopov. »Vsak nadaljnji nastop se honorira s polovico dnevne gaže.« »Vaje v nedeljah in praznikih se vrše samo v izjemnih slučajih.« »Vaje se više od 9 dalje, po potrebi od dveh, popoldanske vaje odpadejo.« (2)

Delovanje tehnike med predstavami je bilo jasno določeno: »Tehnično osebje v opernem gledališču se primerno opozori na vedenje in ravnanje med predstavami.« (5)

Člani, ki so bolni, se ne smejo kazati na ulicah in drugod. »V izjemnih slučajih, kadar zahteva zdravljenje gibanje v prostem zraku, je treba za to posebnega zdravniškega spričevala.« (6)

»Brezplačne vstopnice dajeta članom gledališča oba gg. artistična ravnatelja. Te vstopnice so odslej likvidne pri večerni blagajni šele 15 minut pred predstavo.« (6)

»Člani in članice Narodnega gledališča smejo glasom pogodbe sodelovati drugod le tedaj, če jim uprava to izrecno dovoli.« (6)

»Sestavi naj se seznam vseh članov in članic. Zgodi naj se to v knjigi. Na vsakem listu bodi ime člana ali članice, osebni podatki itd. Knjigo bo vodil upravni tajnik ter vpisoval vanjo poviške plač, event. kazni itd.« (6)

»Nadzorstvo predstav opravljajo izmenoma Rukavina, Golia, Župančič, Rus in Pugelj, za kar dozdej niso honorirani.« (9) »Večerne predstave nadzorujejo lahko tudi primerni režiserji. Člani uprave ne dobe za nadzorovanje večernih predstav posebnega honorarja. V imenu uprave odpovedujejo predstave režiserji.« (10)

»Generalne skušnje se morajo vršiti praviloma dopoldne in zvečer le v izjemnih slučajih.« (10)

»Režiserji imajo prost sedež le tedaj, kadar režirajo. Sicer naj prosijo za vstopnico, za katero plačajo predpisani davek.« (10)

»Režiserjem naj prinašajo v bodoče mesečne prejemke sluge.« (10)

»Gledališki delavci naj vedo, kaj je njihov posel zlasti v slučaju panike. V ta namen naj se vrši vsako sezono par skušenj.« (10)

Skušnje in predstave morata ravnateljstvu objavljati za teden dni naprej. (10)

»Zasedba oper mora biti vedno pravočasno naznanjena. Pri drami skrbe za to ravnatelj, dramaturg in režiserji.« (10)

»Prepoved kajenja v gledališču in tudi med predstavo na odru naj se javno razobesi.« (12)

V igralske lože smejo hoditi le solisti opere, drame in baleta. Pripomba, da imajo v ložah prednost starejši člani, odpade.« (12)

Vsak kapelnik je dolžan mesečno dirigirati deset oper. Če jih dirigira več, dobi za vsako prekomerno honorar.« (12)

Obstajala je odredba glede poklanjanja cvetja. »Poklanjanje cvetic pri premieri Bajaje bi bilo neumestno. Na odredbo glede poklanjanja cvetja naj se opozori mero-dajne osebe.« (13)

»Balet mora statirati in plesati.« Zbor, balet in orkester so zaposleni »vse dni v mesecu manj en dan v vsakem tednu«. (20)

Zbor je dolžan povsod sodelovati. »Zborovi pevci morajo po pogodbi tudi v nemih vlogah statirati. Za solistovske vloge, obsegajoče najmanj 16 taktov, prejme (zborovski pevec) poseben honorar 5 din. Orkester dobiva honorar od dveh predstav, če se vršita na en dan.« (22)

Garderoberji smejo zahtevati za spravljanje garderobe 1 dinar od osebe. (32)

Nadzornik ognjegascsev se je pritožil, da le-ti niso vselej na mestu. »Sklene se, da se jih skliče in jim prečita vse akte policije, tičoč se nevarnosti ognja, in deželni zakonik iz l. 1892. Gradbena direkcija naj izroči hišni red za gledališče.« (44)

Kapelniki morajo korepetirati po 5 ur na dan. Kapelnik, ki dirigira zvečer predstavo, je popoldne prost. (44)



Režiserju se po pogodbi ne dovoli, da bi zahteval zase »gotove drame«, tj. da bi si izbiral, kaj bo režiral. (53)

Sklene se izobesiti naslednji razglas: 1. Vstop nezaposlenim je v gledališče prepovedan. 2. Moški člani nimajo pristopa v ženske garderobe in obratno. 3. Privatni obiski so sploh prepovedani. (63)

#### IV.

Gledališče, ki se je v težkih povojnih razmerah komaj pobiralo s tal, je terjalo še in še denarja, a denarja je bilo malo. Treba je bilo gledati na vsak dinar in vztrajno priporočati štednjo. »Knjigovodstvo naj pripravi točne podatke o denarnem in gospodarskem stanju.« (9) »Bučar, Skružny, Pohan, Trbuhović naj si ogledajo po možnosti pod nadzorstvom ravnatelja Rukavine zaloge kulis in garderobe ter izberejo vse, kar bi bilo za uprizoritev prihodnjih opernih novitet porabno in potrebno.« (10) »Upravnik skliče režiserje. Razloži jim, naj bodo pri nabavnih potrebščinah skromni.« (12) »Šest naj pride k upravniku, ker samolastno naroča potrebščine za svoje režije.« (45) »Nabave kulis in drugih potrebščin za uprizoritve v tekoči sezoni naj sestavita in utemeljita oba ravnatelja. To zahteva šef oddelka za prosveto in vere.« (15) »Kontrola nad slikarno naj Bučar poostri.« (37)

A kljub temu so povsod rasli dolgovi. »Računi nekaterim tvrdkam so bili plačani šele po tožbi. S tem so nastali sodni in advokatski stroški. Takim slučajem naj se v bodoče administracija izogne. Malih računov je v knjigovodstvu preveč nakopičenih. Naj se takoj plačajo. Pri tvrdki I. C. Mayer, ki terja od gledališke uprave potom advokata večji znesek, naj se doseže, da advokata opusti. Gledališka blagajna ji je plačala na račun dolga v zadnjem času dva večja zneska, skupaj 40 000 din.« (37)

Mahkota je v februarju 1923 (40. seja) poročal o finančnem stanju: »Gaže z draginjskimi dokladami vred znašajo 1. marca t. l. 310 000 din. Od vlade dobimo pripadajoče računске dvanajstine za gaže, draginjske doklade in za vse ostale potrebščine 297 000 din. Ako se vse to porabi samo za gaže, znaša primanjkljaj 13 000 din. Temu moramo še prišteti razne dovoljene podpore, redne in izredne honorarje. Tako naraste mesečni deficit na 38 000 din. Po dosedanjih izkustvih znašajo mesečni stvarni izdatki 120 000 din. Celokupni primanjkljaj, katerega se mora kriti iz dohodkov opernih in dramskih predstav, znaša za marec 158 000 din — in to le v slučaju, da stvarne potrebščine ne prekoračijo zneska 120 000 din. Z ozirom na inkaso navajam sledeče številke: do 31. jan. t. l. je inkasirala opera 367 569 din, drama pa 237 661 din, skupaj 605 230 din.« (Oglejmo si poročilo o dohodkih predstav v sezoni 1921/22! Brutto vsota za prodane vstopnice v Operi in Drami z abonmajem vred je znašala 4 304 712,20 kron. Po odbitem 10 % državnem davku in posebnem veselničnem davku je netto dohodek znašal 3 684 866 kron. Seveda, če bi bile vse predstave popolnoma razprodane, bi bil netto dohodek mnogo višji — kar 4 193 478 kron.)

Treba je bilo opremiti predstave. Želeli so to opraviti dobro, a se je malokdaj posrečilo, kar je kritiko še posebno jezilo. Na seji uprave so ostro reagirali: »Prvo kritiko, ki bo predbacivala nezadostno opremo, naj gledališka uprava jasno zavrne. Država žrtvuje dovolj za ljubljansko gledališče. Pri sedanji draginji in dohodkih gledališče ne more nuditi več.« (40)

Na sejah so se zaradi opreme (dekoracije, kostumi) kar dosti namučili. Dovolili so »črevlje« za operni zbor. (3) Razmišljali so o nakupu gledališkega fundusa na Dunaju. »G. upravnik je obvestil o tem g. Grola, ki je pripravljen kupiti en del

Seja uprave 2. V. 1922.  
članovi: Hubad, Rukavina, Golia, Zimpančić, Piztenc,  
Pugelj.

Glede dijastkih predstava želi videti polski svet, da bi se vrstile  
ob četrtkih. Trihodnja je že napovedana za  
petek, za naprej pa bodo dijastke predstave  
ob četrtkih, kar se višjemu občinski svetu  
sporoči.

Vojaško za komando treba vprašati, katere operne predstave  
želi za vojake. Skupina Rajaja.

Spore med igralci in igralkami zaradi vlog naj oba parna:  
Kljia & dobro premišljeno zasledbo po moji  
preporočiti.

Uspeli razpisati letnega abonmaja mi zahtovajo  
"silion" bi mogel gostovati član opere "Boulevard",  
o katerem gre glas, da je bil na hrvaškem  
najbolji silion.

"Gospodarskem zboru" se poročijo za Korvski večer Kulise  
proti Kanciji.

Okro. uprava, oddala za pravo in vero, naj pišama prosi  
za smernice glede poročevanja Kulis, knjig  
in garderobe.

Zimpančić naj stali tudi letos - Kancelar je bilo lani - za sobe  
in stanovanja. Za večjo obljeno pobor-  
nu plača uprava 100 dinarjev nagrade,  
za stanovanje primeroma več.

Operne soliste bo treba razdeliti v štiri kategorije.

Sejni zapisnik upravnega tajnika Milana Puglja

za beograjsko gledališče. En del bi kupila naša uprava, za kar bi se ji mogoče posrečilo preskrbeti posebno državno podporo.« (6) Kar mučno je, kako so si prizadevali opravičiti nove kostume v Šeherezadi. Stali bodo 30 000 kron, rajši več. »Blago za kostume naj se nabavi. Šeherezada se še v letošnji sezoni vprizori. Ker pride na vrsto šele junija, to je v prihodnjem budgetnem letu, se plačajo stroški iz novega proračuna. Kostumi, kakoršnih naša garderoba dozdej ne premore, se bodo rabili tudi za balet ‚Bajaja‘, opero ‚Lakme‘ in druge operne in dramske predstave — Hasan-aginica, Komedija zmešnjav. Nabavi se tudi platno za potrebne kulise, ki se bodo rabile pri istih prilikah za iste namene.« (7) Rukavina in baletni mojster Pohan zahtevata za balet 91 parov čevljev. »Se nabavijo na Češkem.« (7, 8) In zmeraj znova opozarjajo na razpoložljivi material, »ki bi se dal event. porabiti«. (9) Dovolj zgovoren je zapisek s pomladanske seje 1922: »Trbuhović, ki si je ogledal predstavo ‚Lakme‘ v Zagrebu, poroča, da bo treba za ljubljansko vprizoritev ‚Lakme‘ nekaj kulis preslikati in pre narediti nekaj garderobe. To se mora zgoditi tako, da se obleke, ki se pre narede, nikakor ne poškodujejo. Za Lakme samo je treba nove obleke. Vsi stroški za vprizoritev bi znašali približno 5—10 000 kron.« (10) Torej toliko kot dobra mesečna plača opernega solista! — Za opremo Boitovega Mefistofela so dovolili 30 000 kron. »Za Nižino ne bo izrednih izdatkov. Glede kostumov za Zrinjskega bi bilo poskusiti v Zagrebu, če jih posodi tamošnje gledališče. Za Rusalko je domala vse tukaj. Za Tannhäuserja in Aido se dobe kostimi morda na Dunaju na posodo. V tej zadevi se pelje g. upravnik na Dunaj.« (33) (Na 30. seji so imeli še pogum: »Tvrški Baruch naj piše pisarna glede nabave kostumov za Tannhäuserja in Aido. Poizve naj se cena.«) »Kostumi za Aido: v tej zadevi je bil Mahkota na Dunaju. Werkstätte für dek. Kunst bi zgotovila kostume do 1. V. 23. Stali bi 11—12 000 dinarjev. Tvrška Hoffer pošlje figurine in cene. — Glede kostumov za Tannhäuserja bi se bilo obrniti v Nemčijo, ker so ponudbe dunajskih firm kaj siromašne. Ker obstoja nevarnost, da valuta pade, naj se nakupi pravočasno denar dežele, v kateri se kupijo kostumi.« (42) »Za nabavo opreme v Turandotu se dovoli 10 000 kron.« (35) »Stroški za vprizoritev Othela bodo znašali okoli 15 000 din. Ta vsota se kot najvišja odobri.« (40) Nabavne prispevke za obleke (kostume) posameznim igralcem so že ves čas — a zaman — skušali ustaviti. Želeli so, da bi se obleke kupovale tako, da bi ostale last gledališča. (11)

Omembe vredno je, da je uprava hotela zaslužiti — čeprav le nekaj borih kron — celo z izposojevanjem maloštevilnih in revnih kostumov, kulis in knjig. (»Pokr. upravo, oddelek za prosveto in vero, naj pisarna prosi za smernice glede posojevanja kulis, knjig in garderobe.« — 17. seja)

Tu so bili še drugi izdatki — npr. pavšali za godce: Vaclav Lam bi rad kupil dva klarineta — uprava naj mu da denar, v prihodnji sezoni pa naj se mu potem mesečno odteguje. (17) Dovolj se pavšal za nabavo strun in sicer »goslač 10 %/o, čelist 20 %/o, harfa 25 %/o, lesena pihala 10 %/o osnovne gaže«. (3) »Fagotist Muck in Pokorny prejmeta od 1. marca t. l. dalje za fagotne cevke vsak 200 kron mesečno in sicer do preklica.« (10) Treba je bilo plačevati statiste: »statistom po 40 kron, otrokom po 30 kron« (35) in dvojno stražo na predstavah: stražo reševalnega društva in policijsko stražo. (2) Bilo je še mnogo drugih izdatkov (npr. napeljava elektrike), tudi nepredvidenih, kakor npr. tisti, ko je pogorelo gledališče v Sofiji, pa so sklenili prirediti koncert ali predstavo in poslati čisti dohodek v Bolgarijo.

\* \* \*

In končno — treba je bilo imeti denar tudi za plačevanje tantiem, prevodov in izposojnin za glasbene partiture.

Urejevanje tantiem je gledališče najprej kar samo opravljalo, saj je zastopstvo avtorskih pravic prevzel Srečko Albini v Zagrebu šele poleti 1922.

Prve težave s tantiemami so se pojavile ob Parmovem Zlatorogu (premiera v marcu 1921). Skladatelj je namreč izjavil, da je on lastnik opere. Zadovoljil se je z 20-odstotnimi tantiemami od prvih dveh predstav in z 10-odstotnimi od nadaljnjih. Operno ravnateljstvo pa je kupilo glasbeni material od Edition Slave na Dunaju ter ga že tudi plačalo. Tako si je zdaj dunajski zavod lastil pravico do tantiem in grozil s kaznijo 1000 dinarjev. »Poslal je v upravno pisarno že tudi svojega zastopnika, odvetnika dr. Zupanca, ki zahteva za to pot K 560.— honorarja. Te dni pride Parma sam v Ljubljano. Gospod upravnik se bo o vsem tem z njim dogovoril.« (6, 8) Za »Koštano« je bilo treba plačati 15% tantieme — tako je odločil umetniški oddelek ministrstva prosvete vsem gledališčem z državno subvencijo. (6) »Tantijeme od Cankarjevih del se določijo na 10%.« (34)

Glede prevodov zvemo, da se za prevode v prozi tantieme ne plačujejo, »temveč le honorarji v enkratnem skupnem znesku za pravico vprizarjanja«. (11) Dr. Prijatelj je za svoj prevod Revizorja kljub temu prosil za tantieme, vendar na seji sklenejo, naj pisarna vpraša ministrstvo prosvete, oddelek za umetnost, ali naj se plačujejo od prevodov klasičnih del v prozi tantijeme ali ne«. (12) Tudi Vladimirju Levstiku, ki je prevajal gledališkega »Idiota«, niso priznali pravice do tantiem. Potrdili so mu le honorar za prevod v višini 6000 kron. (13)

In izposojnina za operni material? »Založništvo Füster, Berlin, zahteva za Tannhäuserjev material mesečno 200 dinarjev posojnine. Ne plačamo več kakor drugim.« (33)

## V.

V sejnih zapisnikih v glavnem ni tožba nad obiskom; prej bi bilo mogoče ugotoviti, da je bil obisk kar zadovoljiv (glej spredaj obračun dohodkov predstav v sez. 1921/22).

Občinstvo se je lahko odločalo za »izven« ali za abonmajske predstave. Ko je bil abonma odigran, ga je imelo občinstvo možnost podaljšati — vsaj v sez. 1921/22. »Abonmaji poteko v operi in drami s koncem maja. Razpiše se naj novi poletni abonma, ki bo obsegal tri dramske in tri operne predstave. Poletni abonma naj se razpiše sredi avgusta.« (13) »Abonente je povabiti na letni abonma, ki bo obsegal tri dramske predstave in dve operni noviteti ter nekaj znamenitih gostovanj v operi. Pisati vsakemu.« (15) »Uspeh razpisanega letnega abonmaja ni zadovoljiv.« (17)

Ob abonmajih so tekle nekakšne »stanovske« organizirane predstave: dijaške, delavske, uradniške in vojaške. »Vojaške predstave se morajo vršiti. Dijaške predstave istotako. Vstopnina bodi nizka: 1 do 2 dinarja. Delavske naj se vrše pozneje. Uradniške naj odpadejo.« (12) »Dijaške predstave naj se vrše dve do tri, vojaška predstava naj bo ena« — od aprila do konca sezone. (13) »30. aprila se vrši v drami delavska predstava po polovičnih cenah, 28. aprila istotam dijaška po zelo znižanih cenah.« (15) »Glede dijaških predstav želi višji šolski svet, da bi se vršile ob četrtkih. — Vojaško komando treba vprašati, katero operno predstavo želi za vojake. Nemara Bajajo.« (17)

Zelo pogoste so bile prošnje za popust pri vstopnini. Tako ga je uprava dovolila magistratnim uradnikom in uradnikom južne železnice in to pri abonmajih in natanko

tolikšnega kakor državnim uradnikom. (30) Na prošnjo centralnega tajništva jugoslovanske napredne omladine so znižali ceno za dijaško stojišče v Operi, ki je odslej veljalo 4 dinarje, druge cene pa so ostale. (34) Dravska divizijska oblast je prosila za popust oficirjem — »po zagrebškem vzorcu«. Uprava je nato ponudila oficirjem za 40 % znižani abonma za drugo polovico sezone. (40) Ljudski oder pa je zaprosil kar za proste vstopnice, »da bi omogočil svojim članom poset gledališča in učenje dramske umetnosti«. Uprava je sklenila, da bo od časa do časa, »kadar obisk ne kaže biti ugoden«, poslala odru »dve vstopnici za dve balkonski loži proti plačilu davka«. (40) Tudi sicer so se organizacije (književniki, splošna organizacija vojnih invalidov itd.) priporočale za brezplačne vstopnice in sklenjeno je bilo, »naj se sestavi seznam zavodov, katerim bi se pošiljale brezplačne vstopnice, kadar uprava sluti, da bo predstava slabo obiskana«. (5)

Občinstvo je bilo — kolikor je videti v sejhnih zapisnikih — mirno in hvaležno, le ob nekem incidentu pri predstavi Fausta je nastala škoda v orkestru. Povzročitelji so bili univerzitetni slušatelji, zato je uprava zaprosila rektorat, naj »deloma povrne škodo in krivce izsledi«. (3)

## VI.

Med *umetniškimi problemi* je bil v ospredju program, o katerem je uprava sklepala na posebnih sejah in to večkrat v sezoni. Repertoar za prihodnjo sezono se je začel pripravljati že na začetku spomladi (1. 1922 že v marcu, 1. 1923 pa že v februarju).

Med vrsticami sejhnih zapisnikov ni težko razbrati, da je tudi pri izbiranju programa v večji ali manjši meri odločal Beograd in državna oblast. Na seji v aprilu so razpravljali o Žerjavovih »pripombah k delovanju gledališča«: »Vprizarjati tudi nacionalne igre. Širiti državne ideje kakor ujedinjenje. Gojiti ljudske igre.« Ob tem je upravnik dejal, da je po njegovem smer dramskega repertoarja popolnoma pravilna. »Ozirati bi se pa bilo treba tudi na potrebe drugih mas morda pri nedeljskih popoldanskih predstavah in še kak večer v tednu.« Župančičevo mnenje pa je bilo takšnole: »Tako imenovanih ljudskih iger publika ne mara. Dobra klasična dela bolj vlečejo.« V prihodnji sezoni bo na sporedu Medvedova Za pravdo in srce. Potem so razpravljali še o tem, da je treba za nakup knjig, potrebnih za izbiro repertoarja, določiti posebno vsoto. »V ta namen bi bilo treba sklicati odsek, ki bi se za to zanimal. Igre, primerne za ljudstvo, bi bilo treba igrati in tudi zalagati, da bi si jih lahko nabavljali podeželski odri. Žerjav je dejal, da bi jih zalagala event. Tiskovna zdruga.« (15) Žerjavova sugestija o nacionalnem repertoarju ni padla v prazno: malo kasneje upravnik že »povdarja gojitev nacionalnega domačega repertoarja. V Beogradu naj se nabavijo take drame«. Za praznik ujedinjenja so sklenili igrati Gorenjskega slavčka. »Za eventuelni slavnostni prolog bo skušal kaj primernega najti dramaturg. Pri kakih poznejši predstavi 'Gor. slavčka' bi bila po mnenju upravnika umestna pred začetkom konferenca.« (33) V duhu tega programa so sklenili zaigrati Narodnega poslanca kar v izvorniku! (39) Občutna je bila tudi potreba po veselih igrah: »Primerne vesele predstave za nedeljsko in prazniško publiko upravnika« (35) in »Upravnik povdarja potrebo veselih predstav v dramih.« (40)

Seveda pa so bila temeljna vodila vseh razmišljanj o programu predvsem finance: »Ravnateljstvo opere naj preišlja, katere nove opere bi bile vprizorjene

brez posebnih stroškov.« (18) O tem zgovorno priča razprava o repertoarju junija 1922: Za Brivca odnosno za Figarovo svatbo ni treba posebnih nabav. Preslikati bo nekaj kulis in kostume bo treba kombinirati... Za Tajemstvi kostumov dovolj, eno hišo, ki se zida, treba napraviti na novo... Zrinski: kostume bi naročili morda v Zagrebu in sicer 14 za plemstvo ter 5 za preprosto ljudstvo... Gorenjski slavček: dekoracije bo mogoče kombinirati, kostume tudi... Mephistopheles: dekoracije bo mogoče kombinirati, kostumi kakor v Faustu... Aida: ni platna, katerega je treba obilo, ne kostumov... Cankarjevi Hlapci: otvoritvena predstava, eno sobo preslikati v tipično kranjsko izbo, en prospekt s Šmarno goro... RUR: nekaj dekoracij in kostumov... Žek Stro: potrebne le malenkosti... Judita: v slučaju, da gostuje Marija Vera — glavne kostume in kulise pripelje M. Vera s seboj... Gospa z morja: če gostuje M. Vera, potrebne le malenkosti... Othello: nabave bi stale do 15 000 kron; v glavnem bi se rabili zastori... Sirano: nekaj dekoracij in kostumov; uspeh nesporen... Idijot: v dveh večerih. Z zastori. Stroškov ne bo... Turandot, otroška predstava: kostume in dekoracije bi kombinirali... Sneguročka (Ostrovski?): rabi nove kostume, celoten orkester. Zaenkrat nepriporočljiva... (26)

Težave so bile tudi z izvajalci, posebno v Operi — za marsikatero vlogo ni bilo pevca (koloraturke, pravega baritona itd.), pa je šlo vse po zlu. Vendar je Rukavina po lastni zatrditvi imel naštudiranih kar dvanajst oper, »ki sodijo v repertoar vsakega gledališča in se morejo vsak hip izvajati«. Zato je nujno prosil, »da se pridrže sedanje operne moči in izvrše zamene le tam, kjer so v umetniškem oziru ugodne«. (23)

Med posebnimi zanimivostmi je predlog, da bi se poleti »mogel vprizoriti Gorenjski slavček enkrat na prostem na Bledu in event. na Gradu ali kje drugje v Ljubljani« (42) in razmotrivanje o razpisu nagrade za izvirno dramo (43). Dosti skrbi je bilo tudi z novimi prevodi: »Dramskih prevodov bo treba za prihodnjo sezono še deset.« (48)

Iskanja in prizadevanja režiserjev na sejah niso bila omenjena. Zanimivejši je le sklepe, da se Lipahu in Golii zaupa režija in da se mora Lipah zavezati »za korepetiranje vlog« (27, 48) ter ukaz, naj režiserji vzamejo drame, ki jih bodo režirali, s seboj na počitnice, ravno tako igralci vloge. (55) Zvemo za prvo poklicno režiserko med Slovenci — njeno ime je gospa Barlovič. (67)

Zvemo tudi za nekakšnega lektorja: »Učitelj Marolt naj pride v pisarno, da se dogovori z njim upravnik glede poučevanja Nablotske v slovenščini.« (38) Več pozornosti — tako se zdi — je vodstvo posvetilo srbohrvaščini — Hasanaginico v Drami in Novelo od stanca v operi so sklenili uprizoriti v izvirnem jeziku — pa so najeli učitelja Lesico »zaradi pravilne izgovarjave«. (43, 44).

V prvem poglavju smo že navedli najboljše moči — na seji v aprilu 1922 so jih izbrali še več. V Drami: Gradiš, Kralj, Putjata, Rogoz, Smerkolj, Sadikov, Šest, Škerlj-Medvedova, Šaričeva, Železnik, P. Juvanova, A. Danilova. V Operi: Drvota, Sowilski, Kovač, Romanovski, Levar, Bagrov, Betetto, Zathej, Zupan, Zikova, Lewandowska, Thalerjeva, Lovšetova, Šterkova, Smolenskaja in še v Operi Bučar, Balatka, Neffat, Štritof, Dobrovolný, Ruč. (15) Uprava se je zavedala sporov med igralci zaradi vlog, zato je svetovala, naj jih »oba ravnatelja z dobro premišljeno zasedbo po možnosti preprečujeta«. (17) Menila je, da je treba operne soliste razdeliti v štiri kategorije — z ozirom na kvaliteto seveda. (17)

Tudi o umetniškem tolmačenju iger in vlog na sejah niso razpravljali. Najdemo le že zelo zgodnje sporočilo (oktobra 1920), da se Sen kresne noči in Dalibor »uprizorita v modernem stilu«. (3) Umetniško podobo našega takratnega gledališča nam

dajo slutiti naslednje pripombe: »Kapelnikom, ki dirigirajo, naj se pusti čim večja svoboda delovanja« — verjetno v zvezi z režiserjem pa tudi interpretacijo (10), »Zadeva napačnega igranja stretta pri zadnji predstavi Trubadurja naj se preišče« (10), »Dubliranje prvih vlog je oportuno le v posebnih slučajih; kakor spričo bolezni in sabotáže itd. Ostale vloge naj bodo po možnosti (po možnosti prečtano!) dvakrat zasedene« (9) in »Za vsako opero se določita dva dirigenta, da ne bo zadreg« (42).

Ukazano je bilo, naj prevode oper pregleda najprej glasbenik »ter opozori na mesta, ki so nerodno prevedena in jih ni mogoče peti. Prevode opernih tekstov pregledujeta in popravljata g. dramaturg in tajnik uprave« (Župančič in Pugelj). (6)

O baletu in njegovem umetniškem stremljenju izgrebemo iz zapisnikov le nekaj podatkov:

V maju 1922 je »nadzorstvo in umetniško vodstvo baleta« prevzela gospa Poljakova. (21) Decembra 1922 je O. Dvořak priporočil za baletne večere znane slovanske plesne svojega očeta. Poggiolesi predloga ni uresničil. (34) Januarja 1923 je mojster Poggiolesi razgrnil svoj program: povišanje plače in benefico, a tudi baletno dvorano, lastno garderobo in stalno igralko klavirja. (38) V marcu 1923 je Poggiolesi »pripravil in naštudiral spored za plesni večer«. Sklenjeno je bilo, naj si uprava prireditev najprej sama ogleda. Oktobra 1923 se je uprava pogajala z novim baletnim mojstrom. Imela je dve železi v ognju: »Glede baletnega mojstra Trobischa v Dresdenu se sklene, da se mu pošlje takoj češke krone za potne stroške in pa provizorična pogodba. Baletni mojstrici J. Rauhovi (zelo nečitljivo!) pa se skuša rešitev zategniti do decembra, da se preje vidi, kako je s Trobischem.« (59) O nezadostnem spoštovanju baletne umetnosti nam priča že omenjena resnica, da so bile plesalke dolžne statirati in to brez posebnega honorarja. »Baletkam (zboru), ki prosijo honorarjev za štatiranje, se prošnja odkloni, ker ni denarja in ker so po pogodbah dolžne štatirati.« (35) Balet nima niti pianista, ki bi igral pri skušnjah (33), niti pravega prostora za vadbo — ne v Drami ne v Operi. Golia namreč želi, da se baletne skušnje zaradi pomanjkanja prostora »ne vrše več v dramskem gledališču«. Upravnik se bo informiral, po kaki ceni bi se dobila v ta namen pritlična soba v filharmoniji. (33, 35)

Med artistično osebje so se želeli uvrstiti tudi suflerji, sufleze in inšpicijenti. »Vlogi se ugoti.« (13, 14)

In cenzura? »Pokrajinska uprava je vpeljala za vse predstave cenzuro, ki se pa tiče le presoje, ali je igra primerna za mladino, ali ni. Gospoda ravnatelja naj glavne in generalne skušnje redno naznanjata oddelku za prosveto in vero, ki bo pošiljal v gledališče svoje cenzorje.« (30)

\* \* \*

Umetniško podobo Narodnega gledališča v Ljubljani — posebno še Opere — so poživljala *gostovanja* posameznih umetnikov (mnogokrat bolj zato, ker v domačem ansamblu ni bilo primernega pevca oz. igralca) ali umetniških skupin. Gostovanja so večkrat obtičala že pri ponudbah ali pogajanjih — obtičala, seve, največkrat zaradi tesnih finančnih možnosti.

Prva naj bi gostovala plesalka Sent M'akesi (zapisana tudi kot Sent M'ahesa) — v začetku junija 1921. Ker za čas skoraj desetih mesecev ni zapisnikov, ne vemo, ali je do gostovanja tudi prišlo. (6, 8)

Spomladi 1921 je »uspešno gostovala« Šetinska in »z njo se uprava ravnokar pogaja« (za angažma). (6)

Ob Hoffmannovih pripovedkah so začeli razmišljati o gostji iz Zagreba z imenom Vesel-Pola, ki naj bi nastopila namesto Lovšetove. Kasneje je še večkrat prišla — za vsako gostovanje je dobila 2000 kron, vozni listek iz Zagreba v Ljubljano in nazaj — drugi razred — in sobo v hotelu. (9, 13)

V istem času se je ponudil basist Sergej Nikolajevič iz Novega Sada. Za večer bi dobil 1500 kron. Vendar je treba o njem povprašati gledališko upravo v Novem Sadu. Končno so ga le povabili — za 20. junija 1922. (9, 12, 13, 20)

Spomladi 1922 je odpadlo gostovanje Mansvetove. (12)

Tudi gostovanje članice Volksopere na Dunaju De Debicke je odpadlo. »... je za nas predraga«. (14)

V februarju 1923 je želela gostovati pevka Swärdström, a so ji svetovali koncertno dvorano. (40)

V februarju in marcu 1923 so se pogajali s Hano Pirkovo, ki naj bi v aprilu gostovala v Nižavi.

V tesnejših stikih je bila uprava s srbskim dramskim igralcem Markovićem. Igral naj bi v Revizorju in Hasanaginici. Marković je najprej velikodušno odklonil honorar, želel je samo povračilo potnih stroškov; potem pa je mnenje spremenil ter terjal 750 dinarjev od nastopa. »Uprava se bo z njim sporazumela in skušala doseči nižji honorar.« (35, 41, 43)

V oktobru 1923 je ruski igralec Elski zaprosil, »da se mu da gledališče na razpolago, da igra v torek zvečer Hamleta. Igralci so mu obljubili brezplačno sodelovanje. Zadevo uredi g. Pugelj. Na letak pa je napisati dobrodelna predstava na korist stradajočemu ruskemu umetniku.« (59)

Od slovenskih pevcev in igralcev sta bila spomladi 1921 objavljena na gostovanje Betetto in Lipah — »oba naj navedeta pogoje«. (6)

Uprava si želi tudi gostovanje Križaja (Boris, Mefisto, Kecal). »V tej zadevi se bo peljal v Zagreb upravnik.« (9) Tudi Primožič bi prišel v poštev. (9)

Marca 1922 je bila Marija Vera »pripravljena priti gostovat. Zahteva 2000 kron od večera. Enkrat bi nastopila v ‚Ljubezni‘ in enkrat v ‚Stuartki‘. Potnino trpi sama«. (12) Gostovala je »z najboljšim uspehom. Stavila je predlog, da bi gostovala v Ljubljani prihodnjo sezono dvakrat po dva meseca«. (20) Za event. sodelovanje v sezoni 1922/23 je zahtevala 500 dinarjev od nastopa. »Dobro bi došla kot Judita in Gospa z morja. Obe igri bi se vprizorili za vse abonmaje. Honorar, ki ga zahteva Marija Vera, je za nas previsok. G. ravnatelj Golia naj se z njo pogaja. Piše naj se o tem tudi Grolu.« (25)

Uprava sklene »obvezno pogodbo o gostovanju« s Križajem in Betettom. (18)

Bizjak-Švabova bi rada priredila baletni večer (24), kakor ga je Wissiakova, »ki je potem prosila za popust režijskih stroškov od baletnega večera, ki ni uspel. Vlogi se ne ugodí«. (20)

Bukšek je želel gostovati kot Sebastiano in Scarpia. Za slednjega bi mu dali 1000 din od večera, za Sebastiana pa »3000 kron + vozni troški + soba v hotelu«. (38, 40, 42, 44)

Gostoval bi rad tudi Nučić: kot Hasanaga slovensko, kot Hamlet in Othello hrvatsko. »Ker se igra pri nas Hasanaginica hrvatsko, Hamlet in Othello pa slovensko, gostovanje ni ugodno. Tajnik naj sestavi v takem smislu vljuden dopis.« (43) Stari spor Nučić-Golia še ni pozabljen.

V sezoni 1923/24 bi bil pripravljen gostovati Naval — nastopiti želi v Carmen, Traviati in Bajazzu. (44)



Med umetniškimi skupinami sta se najprej ponudili skupina čeških igralcev in pevcev (predlagala Suchanova-Mlynařeva) in skupina ruskih pevcev in pevk (predlagal Čekmazov). Prvo gostovanje »se odloži za drugo sezono«, drugo pa se odkloni, »ker so zahteve glede cen neprimerne«. (7)

V marcu 1922 je ponudil poljski igralec Adwentowicz gostovanje svoje skupine. Odstopili bi mu event. dva večera, »če plača vsak večer 4000 kron naši blagajni«. Vendar naj uprava še prej povpraša »umetniško oddeljenje« v Beogradu. (10, 12)

6. junija 1922 so nastopili kubanski kozaki. Morali so plačati upravi 5000 kron, tehniškemu osebju in odrskim delavcem pa »primeren honorar«. (19)

V februarju 1923 je ponujal gostovanje dramski ansambel plzenskega gledališča, a so mu ga odsvetovali »zaradi valutnih razmer«. (40)

Gostovanje tretje grupe hudožestvenikov je bilo odklonjeno. (53)

\* \* \*

Drugod pa so gostovali in si še bolj želeli gostovati tudi člani Narodnega gledališča bodisi kot posamezniki bodisi kot večje ali manjše skupine, čemur so botrovali najrazličnejši vzroki: igralski nemir, potreba po zaslužku, želja po prikazovanju in širjenju gledališke umetnosti vsaj po Slovenskem, spomin na nekdanje prijetne »privatne« turneje itd.

Ker so igralci radi kar na svojo pest sklepali pogodbe za gostovanja, je vodstvo gledališča sprejelo tole odločbo: »Uprave drugih gledališč, ki zahtevajo gostovanje članov ljubljanskega gledališča, se morajo najprej obrniti pismeno na upravo, potem šele na goste.« (35) In kasneje razglas članstvu: »Na gostovanje ne sme nihče brez pravočasne pismene in ugodno rešene vloge na upravo.« (44)

Prvo gostovanje je bilo v Zagrebu — s Pohujšanjem. (3)

Spomladi 1921 so tekli pogovori o gostovanju slovenske Drame v Beogradu. V upravni pisarni se je namreč glede tega zglasil pomočnik delegata financ g. Milojkovič. »Stvar še ni gotova. Za event. gostovanje bi prišla v poštev ta-le dela: Golgota, Pohujšanje, Kozarec vode in Borba.« (8)

Konec maja 1922 so člani Drame prosili, da bi smeli gostovati v Pragi. »Igrali bi v slovenskem jeziku dvoje hrvatskih dram. Dopust je nemogoč vsled prevelike zaposlenosti dramskih igralcev na domačem odru.« (20)

V začetku jeseni 1922 je celjsko Dramatično društvo povabilo ljubljansko Dramo na redna gostovanja. »To se zgodi. O vseh podrobnostih se pojde v Celje informirat ravnatelj Golia. Igralci so dobili na roke za gostovanje po 300 kron.« (30)

Polonca Juvanova je zaprosila za gostovanje v Subotici. Uprava ji je dovolila. (3) Bratislavsko gledališče je zaprosilo za gostovanje pri nas angažirane pevke Zikove. »Pozneje!« — je sklenila naša uprava. (40)

Pomembnejša je bila pobuda v februarju 1923: »Uprava naj prosi zagrebško dramo za gostovanje in obenem ponudi gostovanje ljubljanske opere v Zagrebu. Za gostovanje bi prišel v poštev Gorenjski slavček. Stavi se predlog: zagrebška drama nosi vse stroške in prevzame vse dohodke gostovanja v Ljubljani, ljubljanska opera pa isto v Zagrebu.« (40)

Pomemben bi lahko postal tudi sklep uprave: »Sklene se gostovanje po deželskih odrih.« (42)

Pomlad je naredila svoje: Šimenc hoče z Danilom na turnejo: »To mu naj uprava odsvetuje.« (44)

In samo še: »Ravnatelj Rukavina poroča o predpripravah za gostovanje Aide v Zagrebu. Z ozirom na to se vloži prošnja za 1/4 vožnjo.« (65) A o tem na zadnjih dveh sejah niso več govorili, pač pa zvemo, da bo 12. februarja 1924 gostoval v Ljubljani zagrebški balet.

(Se bo nadaljevalo)

**Pour un tableau du Théâtre national de Ljubljana entre 1920 et 1924**

L'article est en fait une étude des procès-verbaux de 68 réunions de la direction du Théâtre national de Ljubljana et un examen selon les problèmes suivants: le système de direction et l'ordre de la maison, l'engagement et la situation matérielle du personnel, la situation économique et financière du théâtre, le public et les problèmes artistiques des deux théâtres (Drama et Opéra). Dans la deuxième partie de l'article seront traités par ordre alphabétique les membres du personnel mentionnés dans les procès-verbaux.